

KRONIKA

WYSTAWA
**MOJE ŻYCIE Z KSIĄŻKĄ. TYTUS HR. DZIAŁYŃSKI
I JEGO BIBLIOTEKA W KÓRNIKU**

(5 IX – 28 XI 2016)

W ramach uroczystości jubileuszowych 190. rocznicy założenia Biblioteki Kórnickiej oraz 220. rocznicy urodzin Tytusa Działyńskiego, w dniu 5 września w Zamku Kórnickim otwarto wystawę „Moje życie z książką. Tytus hrabia Działyński i jego biblioteka w Kórniku”. Jej kustoszem była Monika Małecka.

Wobec bogactwa kolekcji zgromadzonej przez Działyńskiego wybór prezentowanych rękopisów i druków był niełatwy. Starano się pokazać początki Biblioteki – jej funkcjonowanie i kształtowanie się księgozbioru. Prezentowane obiekty odzwierciedlały klasyczny podział zbiorów na teologię, historię, prawo i literaturę, według którego pierwsi kórniccy bibliotekarze katalogowali kolejne nabytki.

Zakres chronologiczny wystawy obejmował lata 1815–1861. Wśród prezentowanych obiektów znalazły się m.in. XIX-wieczne rękopisy dokumentujące powstawanie Biblioteki, a także starodruki, modlitewnik iluminowany, atlas, staropolskie literaria, druki muzyczne oraz manuskrypty historyczne do dziejów Pierwszej Rzeczypospolitej. Każdą z prezentowanych ksiąg nabył do zbiorów kórnickich Tytus Działyński.

Szczególne uwagę zwracał XVIII wolumin *Acta Tomiciana*. Zawiera on dokumenty i korespondencję kancelarii królewskiej z czasów Zygmunta Starego (zebrane przez sekretarza królewskiego Stanisława Górskiego), powstałe już po śmierci podkanclerzego bpa Piotra Tomickiego. Przedstawiany wolumin i kilka innych przechowywanych w zbiorach Biblioteki pierwotnie tworzyło kolekcję Andrzeja Opalińskiego (1540–1593), marszałka wielkiego koronnego. Mają one oprawę skórzaną zdobioną złotymi ornamentami wyciśniętymi za pomocą tłoków, filety i plakiety z supereklibrisami Opalińskiego na przednich okładzinach. Wszystkie ozdoby oprawy reprezentują najwyższy kunszt introligatorski. Niestety, okres wojen napoleońskich doprowadził do rozproszenia zbioru Opalińskiego, co sprawiło, że w kolekcji Tytusa Działyńskiego znalazło się tylko kilka tomów „Tomicianów”.

Innym, niezwykle cennym eksponatem był prezentowany *Żołtarz Dawida Proroeka* Walentego Wróbla – rzadko dotychczas eksponowany. Być może wynikało to ze słabej czytelności pisma i braku ozdób iluminatorskich. *Żołtarz* stanowi świadectwo kultury umysłowej ówczesnych dziedziców Kórnicka, bowiem to Katarzyna z Szamotuł, żona właściciela zamku Łukasza Górki, zleciła tłumaczenie

Psalmów poznańskiemu kaznodziei Walentemu Wróblowi (1475–1537). Takie popularne tłumaczenie okazało się niezwykle potrzebne – w XVI wieku „zaczytywano” je w formie rękopiśmiennej, jak i drukowanej. Rękopis kórnicki jest odpisem z oryginału dokonany przez Hieronima z Poznania w 1528 roku, liczy 316 kart objętych w drewniano-skórzaną oprawę z dekoracją introiligatorską. Tekst główny zapisany jest dużymi literami, przypiski mniejszymi, argumenty kolorem czerwonym, tzw. rubrum. Początkowo należał do Jana Wyleżyńskiego, który na końcowej karcie wypisał daty urodzin swoich dzieci. Następnie został darowany poznańskim karmelitom. Hrabia Działyński otrzymał go od archidiakona poznańskiego księdza Anzelma Brodziszewskiego.

Wśród wystawionych eksponatów było także wybitne dzieło kartograficzne – odziedziczone przez Tytusa po ojcu Ksawerym Działyńskim – *Atlas Novus Tarrearumm Orbis imperia Regna et Status exectus tabulae geographicae demonstrant* [...]. Został on wykonany w oficynie Homannów, najlepszym w XVIII wieku niemieckim wydawnictwie kartograficznym. Prezentowany na wystawie *Atlas* powstał przypuszczalnie około roku 1747 (w *Atlasie* nie umieszczono daty, co było tradycją tego wydawnictwa), a więc w czasie, kiedy było dwóch współwłaścicieli oficyny: Johann Georg Ebersberger i Johann Michael Franz. Mapy ryte są w matrycach miedzianych, z pięknymi kartuszami charakteryzującymi za pomocą symboli przedstawiany obszar, dodatkowo są ręcznie podkolorowywane. Karta tytułowa jest jedną z najładniejszych w *Atlasie* i pokazuje glob ziemski z pierwszoplanowymi postaciami Merkurego i Neptuna.

Monika Matecka

NABYTKI RĘKOPIŚMIENNE BIBLIOTEKI KÓRNICKEJ Z LAT 2009–2016

Biblioteka Kórnicka znana jest ze swojego unikatowego zbioru rękopisów i starodruków, dotyczących w większości historii i literatury polskiej. Obecnie gromadzenie zbiorów rękopiśmiennych prowadzone jest głównie pod kątem nabywania źródeł do badań nad genealogią, heraldyką i historią Polski z naciskiem na regionalia. Niestety budżet, jakim dysponuje Biblioteka na zakup zbiorów, nie pozwala na tak spektakularne nabytki, jakich dokonywał jej twórca, hr. Tytus Działyński. Mimo to ostatnie siedem lat przyniosło powiększenie zasobu o kilkadziesiąt manuskryptów, będących cennym materiałem do badań. Niniejszy wykaz w swoim zamierzeniu ma na celu zwrócenie uwagi na nowe zbiory, które czekają na ich wykorzystanie w pracach naukowych oraz opublikowanie. Dlatego postanowiono jedynie wymienić poszczególne nabytki z krótkim omówieniem, aby zasygnalizować ich obecność w zbiorach Biblioteki Kórnickiej, zachęcając tym samym do dalszej szczegółowej kwerendy w bibliotecznych katalogach. Niektóre z tych materiałów, z uwagi na ogrom zawartych w nich informacji (np. spuścizny naukowców), nie zostały jeszcze w pełni opracowane i zindeksowane, stąd nie posiadają sygnatury. W tych wypadkach podano w nawiasie numer akcesji, aby można było, w razie potrzeby wykorzystania ich do badań, dane materiały szybko zlokalizować.

Najnowszym nabytkiem, będącym bogatym źródłem do badań genealogicznych, jest 108-stronicowy rękopis spisany w 1844 roku przez Ferdynanda Biesiekierskiego, dotyczący historii rodu Sokołowskich oraz Biesiekierskich herbu Pomian¹ (BK 14768). Ciekawym źródłem jest również zakupiony wyciąg z rodovodu Jana Zielińskiego z 1824 roku autorstwa gen. Franciszka Żymirskiego (BK 14815) oraz praca Jerzego Krynickiego pt. *Krynicy. Rody – genealogie – informacje ogólne* (1263 c 2009).

Ważnym źródłem do badań historycznych są także wspomnienia i pamiętniki. W ostatnim czasie wprowadzono do zbiorów m.in. *Wspomnienia o mojej rodzinie Lubienieckich. Pisano w Gębicach w roku smutnym 1939* autorstwa Teresy z Lubienieckich Rostworowskiej (140 c 2014) oraz *Wspomnienia z lat wojny* Ignacego Szulczyka (141 c 2014). Kolejnym ciekawym źródłem jest pisany na bieżąco przez

¹ Z rękopisu tego pod koniec XIX wieku korzystał Kajetan Kraszewski w bibliotece rodowej w Płowcach, który, na końcu opracowanych i wydanych przez siebie wspomnień Wincentego Biesiekierskiego, próbował na podstawie ww. rękopisu zrekonstruować genealogię rodu Biesiekierskich; zob. *Ze wspomnień kasztelanica. Przyczynek do historii obyczajów, życia domowego i wychowania w końcu XVIII w.*, Petersburg 1896, s. 109–114.

Annę Niesiołowską w latach 1943–1944 w Burzynie pamiętnik ukazujący dramatyczne przeżycia nastoletniej dziewczyny w czasie okupacji (śmierć matki i brata, pobyt ojca w obozie). Obejmuje on również lata powojenne (336 c 2016). Należy także wspomnieć o maszynopisie zawierającym relację ze zsyłki na Sybir pt. *Przedłużone wakacje. Praca wspomnieniowa na konkurs otwarty Związku Sybiraków* autorstwa Teofila Mikulskiego z Wrocławia z 1989 roku (829 c 2015).

Teksty wspomnieniowe znajdują się również wśród nabytych w ostatnim czasie rękopisów dotyczących fundatorów Biblioteki Kórnickiej – Działyńskich i Zamoyskich. Są to kolejno: dokumenty związane z Kludyną Potocką (także z Zofią Odyniec i Wincentym Chełmickim) z lat 1832–1836 (BK 14764). Najliczniejsza z tej grupy jest kolekcja pamiętek po Michalinie Grodzickiej, zaprzyjaźnionej z Marią Zamoyską, w której skład wchodzi, poza wspomnieniami, także kilkadziesiąt listów i pocztówek pisanych przez generałową Jadwigę, Władysława i Marię Zamoyskich oraz dokumenty związane ze Szkołą Pracy Domowej Kobiet w Kuźnicach (BK 14818). Ze szkołą tą związane są także trzy inne nabytki: cztery dokumenty wraz z fotografiami (165 c 2012), wspomnienia z rocznego pobytu w szkole ok. 1890 roku autorstwa Stanisławy Fonberg (377 c 2016) oraz wspomnienie z nauki w latach 30. XX wieku (1163 c 2012). W tej tematyce na uwagę zasługuje również kajet z końca XIX wieku należący do Marii Brzezińskiej, uczennicy Szkoły Robót Żeńskich w Tarnowie, wypełniony niemal w całości licznymi rysunkami części odzieży oraz szczegółowymi opisami technicznymi strojów (BK 14751).

W ostatnich latach systematycznie nabywano od Stanisława Jana Rostworowskiego z Warszawy pochodzącą z archiwum rodzinnego liczną korespondencję ziemiaństwa polskiego z okresu XVIII–XX wieku (m.in. rodzin Mycielskich, Chłapowskich, Glogerów, Strzeleckich, Potockich, Tyszkiewiczów) – w sumie kilkaset listów oraz liczne fotografie. Nabyto także korespondencję rodziny Prądzynskich z XIX–XX wieku (359 c 2012). Na szczególną uwagę zasługują listy: generała Jana Nepomucena Umińskiego do NN z ok. 1845 roku (BK 14476) oraz Józefa Ignacego Kraszewskiego do Kazia² z 14 VII 1875 roku napisany w Dreźnie, w którym prosi Kazia o pomoc dla profesora Uniwersytetu Krakowskiego Teofila Ziemby-Ziembickiego. Profesor wybierał się do Nancy w celu poszukiwań historycznych archiwaliów dotyczących Stanisława Leszczyńskiego. Kraszewski pisze też o swoim pobycie w Vichy, gdzie odbywał kurację dla poprawy zdrowia (BK 02613). Do zbiorów wprowadzono korespondencję Kazimiery Iłakowiczówny: do Teresy Tyszkiewicz z lat 1967–1970 – 2 szt. (1617 c 2011) oraz do Joanny Kulmowej z lat 1957–1982 – 395 szt. (BK 12055/3–4). W 2016 roku zakupiono kolekcję dokumentów urzędowych i korespondencji z drugiej poł. XIX i pocz. XX wieku. W jej skład wchodzi 7 dokumentów i listów dotyczących dwóch małżeństw Jadwigi Zofii Krystyny hr. Zamoyskiej, ze Stefanem Klemensem hr. Kwileckim

² Nie udało się zidentyfikować tej osoby.

oraz z Konstantym Edwardem Światopełkiem Dziewulskim (185 a 2016). Nabyto także dwa XVII-wieczne listy: pierwszy autorstwa Leona Morawskiego (1697–1780), archidiacona gnieźnieńskiego i poznańskiego, oficjała generalnego gnieźnieńskiego, do Henryka Wandraszka, cystersa, proboszcza (?) parafii w Tarnowie (k. Łekna?), z dnia 10 X 1771 roku w sprawie przeszkód w zawarciu małżeństwa pomiędzy szlachetnymi Piotrem Barczem i Rozalią Osmankową (?) (437 a 2016) oraz drugi list podpisany przez Franciszka Skarbka Malczewskiego, doktora obojga praw, kanonika gnieźnieńskiego, sędziego duchownego w sądzie kościelnym, do Niwarda Raszewskiego, proboszcza parafii w Tarnowie (k. Łekna?), napisany 29 VIII 1788 roku, w sprawie przeszkód w zawarciu małżeństwa pomiędzy szlachetnymi Tadeuszem Rymszą i wdową Marianną Zielińską (438 a 2016).

Do księgozbioru Biblioteki Kórnickiej włączane są także prace magisterskie i dysertacje doktorskie dotyczące historii Wielkopolski, a w szczególności okolic Kórnik (w ostatnich latach blisko 20). Poza tym zbiory powiększono o liczną korespondencję i spuścizny po wybitnych postaciach ze świata nauki i polityki. Należy tu wymienić: dokumenty po wybitnym historyku toruńskim profesorze Kazimierzu Jasińskim (ponad 140 teczek); Leonie Janta-Połączyńskim, ziemianie, polityku i działaczu społecznym, który był członkiem Naczelnej Rady Ludowej w 1918 roku, a później ministrem rolnictwa i senatorem w II RP; spuściznę po profesorze Stanisławie Alexandrowiczu, polskim historyku, specjalizującym się w historii Europy Wschodniej XIV–XIX wieku oraz historii kartografii. Wśród tych spuścizn, poza niezwykle interesującą korespondencją naukową i prywatną, jak chociażby list Aleksandra Gieyszтора do prof. Kazimierza Jasińskiego z 1994 roku (135 c 2012) czy Jerzego W. Giedroycia do Leona Janty-Połączyńskiego (746 c 2013), obrazującą warsztat badawczy oraz rozległe kontakty naukowe i towarzyskie tych osób, znajdują się także niepublikowane prace naukowe i artykuły³. W 2011 roku nabyto z kolei zbiór materiałów Wacława Szczygielskiego do opracowywanego przez niego drugiego tomu pracy o dziejach konfederacji barskiej w Wielkopolsce, który jednak nigdy się nie ukazał (562–593 a 2011). Znajdują się wśród nich m.in. kopie dokumentów z Archiwów warszawskich, które zaginęły lub zostały zniszczone w czasie II wojny światowej.

Z regionalistów, poza licznymi pracami magisterskimi i doktoratami, na szczególną uwagę zasługują źródła związane z Kórnikiem, do których zaliczają się: księga i dokumenty cechu rzeźniczego z 1834 roku (400–401 c 2009); rejestry ziemskie miasta Bnina z 1839 roku (693 a 2009); dwa listy z kurii poznańskiej do

³ Tak było także w przypadku materiałów wybitnego historyka i genealoga prof. Włodzimierza Dworzaczka, przekazanych Bibliotece w 2011 roku. Zawarty tam nieznanym dotąd maszynopis z 1935 roku, dotyczący genealogii rodu Święcickich wraz ze związaną z nim korespondencją, został niedawno opublikowany; zob. Włodzimierz Dworzaczek, *Święcicy w Wielkopolsce*, red. nauk., oprac. i komentarze Tomasz Zuzek, Kórnik 2014.

kolegium kościelnego w Bninie z 1859 roku (1615–1616 c 2011); dokumenty z lat 1899–1935 ofiarowane przez Wisławę Szymborską dotyczące jej ojca Wincentego Szymborskiego, zarządcy majątku Władysława Zamoyskiego. Niezwykle cennym i interesującym źródłem są wspomnienia Bolesława Drożaka z czasów okupacji hitlerowskiej (BK 14454), przedstawiające m.in. konspirację na terenie gminy Kórnik oraz losy kórniczan działających w podziemiu („Oskarżenie i wyrok Wyższego Krajowego Sądu w Poznaniu w tzw. Sprawie Kórnickiej”).

Z ciekawych nabytków wymienić także można: inwentarz okolic Mielca z 1796 roku (BK 14388); zapisy gospodarcze z lat 1819–1852 dotyczące majątku Olszowa (558 c 2014); sztambuchy nauczycielki z Leszna Władysławy Królikowskiej-Wędzkiej z 1921–1922 roku (BK 14812 i 14813) oraz Józefiny z Mycielskich Bolesławowej Potockiej z przełomu XIX i XX wieku (518 a 2009). Na szczególną uwagę zasługuje egzotyczny XX-wieczny manuskrypt buddyjski z Cejlonu, napisany na liściach palmowych pismem syngaleskim w języku pali (BK 14457).

Tomasz Zuzek

WEEKENDY MAJOWE I WARSZTATY KONSERWATORSKIE W BIBLIOTECIE KÓRNICKEJ W 2016 ROKU

Weekendy majowe – imprezy podczas których turyści mogą poznawać skarby Biblioteki Kórnickiej – odbywają się w Zamku od roku 2009. Od 2011 roku, kiedy to wspólnym staraniem Biblioteki i Fundacji „Zakłady Kórnickie” rozpoczęliśmy projekt „Najcenniejsze klejnoty kultury, spotkania kórnickie” (wsparte także dofinansowaniem unijnym), liczba prowadzonych wykładów, prezentacji i wystaw znacząco wzrosła. W projekt ten wpisane zostały również weekendy majowe¹. Po zakończeniu projektu w 2013 roku uzyskanie dofinansowania na dalszą realizację imprezy stało się jednym z priorytetowych zadań. W wyniku współpracy Biblioteki z Fundacją oraz dzięki pozyskaniu dofinansowania z PAN (Dofinansowanie Upowszechniania Nauki) wpisane już w krajobraz kulturalnych wydarzeń Wielkopolski weekendy majowe odbywały się także w latach 2014 i 2015, przyciągając tłumy zwiedzających². Również w tym roku, choć w nieco zmienionej formule, zorganizowaliśmy VIII weekendy majowe. Z uwagi na duże zainteresowanie kontynuowaliśmy także warsztaty konserwatorskie, prezentujące różnorodną działalność Biblioteki.

W ramach wystaw majowych zdecydowaliśmy się w tym roku na organizację jednej wystawy pt. „Szpital dla książek”. Prezentowała ona Bibliotekę jako specyficzne miejsce, w którym nie tylko gromadzi się i opracowuje, ale także „leczy” przechowywane zbiory. W gablotach można było oglądać książki w różny sposób uszkodzone, jak i przykłady napraw konserwatorskich i działań profilaktycznych. Zwiedzający zaproszeni byli także do zorganizowanej na Podzamczu pracowni konserwatorskiej, gdzie mogli szyć książki, czerpać papier na sicie oraz zobaczyć, jak pracuje się na zakwaszonym, pochodzącym z XIX wieku, papierze. Równocześnie nasi pracownicy, w tym konserwatorzy, odpowiadali na wszelkie pytania dotyczące postępowania z domowymi zbiorami bibliotecznymi i archiwalnymi. Zagadnienia profilaktyki i konserwacji archiwaliów, szczególnie starych fotografii rodzinnych, cieszyły się ogromnym zainteresowaniem. Sama wystawa została

¹ Więcej na ten temat zob. M. Binaś-Szkopek, *Najcenniejsze klejnoty kultury – spotkania kórnickie*, „Pamiętnik Biblioteki Kórnickiej” 2013, z. 30, s. 227–231.

² Zob. M. Binaś-Szkopek, *Projekt Najcenniejsze klejnoty kultury – spotkania kórnickie, kontynuacja projektu*, „Pamiętnik Biblioteki Kórnickiej” 2014, z. 31, s. 217–219.

następnie przeniesiona z oficyny zwanej Kludynówką do Sali Czarnej Zamku, gdzie można było ją zwiedzać do końca maja.

Warsztaty konserwatorskie, które odbywały się w tym roku w każdy drugi piątek i sobotę września, października, listopada i grudnia, dotyczyły, podobnych jak w zeszłym roku, tematów:

1. Powrót do kolebki papiernictwa, czyli niecodzienny świat papierów Dalekiego Wschodu – papierowych domów, ptaków, parasolek przeciwdeszczowych i papierów cienkich jak pajęczynka – do konserwacji papierów europejskich.
2. Epistolografia – czyli niezwykła sztuka pisania listów.
3. Passe-partout, czyli rama w ramie – o tym, jak oprawiać dzieła sztuki na podłożu papierniczym.
4. Czarna sztuka – a cóż to takiego? Pan Gutenberg – tatko druku wypukłego.

Warsztaty te skierowane były w głównej mierze do młodzieży i dzieci ze szkół wielkopolskich.

Magdalena Biniaś-Szkopek